



# Posedovanje vatrenog oružja i ljudska bez- bednost: Da li nas oružje štiti ili plaši?

Marina Tadić

## REZIME

Rasprostranjenost (ne)legalnog vatrenog oružja jedna je od najvećih pretnji ljudskoj bezbednosti u Srbiji. O ovome svedoče ne samo procene da u Srbiji ima između 200 000 i milion komada vatrenog oružja u neleglanom posedu, već i značajan broj incidenata koji uključuju upotrebu i legalnog i nelegalnog oružja, neretko i sa smrtnim ishodom. Žene i mladi posebno su ranjive grupe kada je u pitanju ovaj društveni problem. Žene su neuporedivo češće žrtve nego počinioци incidenata sa vatrenim oružjem, dok su mladi najzastupljenija grupa među počinioциma i istovremeno grupa najviše izložena uticajima rigidne patrijarhalne kulture čija je personifikacija vatreno oružje. Cilj ovog teksta je da, kroz analizu postojeće prakse, kao i analizu stavova ovih ranjivih grupa o posedovanju vatrenog oružja, ponudi preporuke za dalji rad na rešavanju problema rasprostranjenosti vatrenog oružja u Srbiji. Preporuke Centra usmerene su posebno na unapređenje akcija i kampanja za legalizaciju i predaju vatrenog oružja, kao i na neophodne teme i sadržaj koji bi trebalo da obuhvati nova Strategija za kontrolu streljačkog i lakog oružja u Republici Srbiji, čija priprema je u planu.

Ovaj tekst nastao je u okviru projekta „Posedovanje vatrenog oružja i ljudska bezbednost“, koji je Centar za istraživanje javnih politika sproveo uz podršku CLAIM! Mreže građana za mir, pomirenje i ljudsku bezbednost na Zapadnom Balkanu i u Turskoj, a u okviru granta koji je Evropska unija 2012. godine dodelila ovoj Mreži, čija je vodeća organizacija Helsinški odbor Turske. Cilj projekta bio je da se ispituju stavovi ranjivih grupa o posedovanju vatrenog oružja, doprinese širenju svesti o značaju društvenog problema raširenog posedovanja vatrenog oružja i formulišu preporuke za unapređenje politika razvijenih kako bi se ovaj društveni problem umanjio. Projekat predstavlja deo napora Centra da sistematično prati ovu oblast i predloži unapređenje postojećih praksi, kako bi se smanjila zastupljenost posedovanja (ne)legalnog oružja i njegove zloupotrebe, posebno u kontekstu bezbednosti ranjivih grupa. Projekat je osmislila i započela nedavno preminula direktorka i osnivačica Centra Svetlana Đurđević Lukić. Autorka teksta joj se iskreno zahvaljuje na nesebičnoj profesionalnoj podršci, znanju koje joj je prenela i posvećenosti koju je uvek ulagala u zajednički rad. Neke od ključnih teza i preporuka ovog rada su ideje za koje se Svetlana Đurđević Lukić u svom radu godinama zalagala.

### UVOD (ili zašto o zloupotrebi vatrenog oružja treba razmišljati kao o problemu ljudske bezbednosti)

*„Jedino što je rešenje je dobar pokušaj prevencije.“ (učesnik fokus grupe u Beogradu)*

Zloupotreba vatrenog oružja predstavlja jednu od najvećih pretnji ljudskoj bezbednosti širom sveta. Blizu polovine svih nasilnih smrti u periodu od 2010. od 2015. godine podrazumevalo je upotrebu vatrenog oružja, pri čemu se više od 80% ovih smrti nije desilo u zonama zahvaćenim ratom.<sup>1</sup> S druge strane, procenjuje se da se oko 650 miliona komada malokalibarskog oružja nalazi u rukama civila.<sup>2</sup> Zbog toga je ovaj problem prepoznati u okviru UN Agende 2030 – jedan od ciljeva održivog razvoja, posvećen miru, pravdi i jakim institucijama, predvideo je i značajno smanjenje ilegalne trgovine oružjem do 2030. godine.<sup>3</sup>

Prema podacima „Small Arms Survey“, Srbija se nalazi na neslavno visokom drugom mestu po broju komada oružja na 100 stanovnika. U slučaju Srbije taj broj iznosi skoro 76 komada, nasuprot Sjedinjenim Američkim Državama koje imaju oko 113 komada, ali koje su istovremeno poznate po ubedljivo najliberalnijoj politici prema držanju oružja. Istovremeno, Srbija se ne nalazi među prvih 10 kada je u pitanju broj smrti nastalih usled upotrebe oružja.<sup>4</sup> Ove brojke daju argument onima koji tvrde da ne postoji direktna korelacija između rasprostranjenosti posedovanja i učestalosti smrti od vatrenog oružja. Međutim, sveprisutnost posedovanja oružja u jednom postkonfliktnom društvu u sebi reflektuje brojne druge značajne društvene probleme i procese – od procesa pomirenja i izgradnje mira, preko ljudskih prava i položaja ranjivih grupa, rodne neravnopravnosti, pa sve do reforme sektora bezbednosti i vladavine prava. Samim tim, ovaj problem ne može se posmatrati

1 Firearms and Violent Deaths, Small Arms Survey Research Notes, Number 60, October 2016, Internet, [http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/H-Research\\_Notes/SAS-Research-Note-60.pdf](http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/H-Research_Notes/SAS-Research-Note-60.pdf), pristupljeno 1.11.2016.

2 International Peace Bureau, Internet, <http://www.ipb.org/web/index>, pristupljeno 1.11.2016.

3 Sustainable Development Goals, Internet, <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg16>, pristupljeno 1.11.2016.

4 Hugh Morris, “Mapped: the countries with the most guns”, The Telegraph, 22.10.2016, Internet, <http://www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/mapped-the-countries-with-the-most-guns/>, pristupljeno 28.10.2016.

isključivo kroz brojke i statistike, već kao izuzetno značajno društveno pitanje koje zahteva širi opseg intervencije u različitim aspektima društvenog života.

Pristup ljudske bezbednosti fokusira se na pojedinca i njegove potrebe i podrazumeva da svaka ranjiva grupa ima specifične bezbednosne probleme i potrebe, te da je u njihovom rešavanju neophodno istražiti ove razlike u stavovima i iskustvima.<sup>5</sup> Kako se ljudska bezbednost pretežno izučava u odnosu na konkretnu lokalnu zajednicu, neophodno je uvažiti i različite karakteristike i bezbednosnu dinamiku u zasebnim lokalnim zajednicama i kontekstima. Zato je polazište ovog teksta da problem raširenog (ne)legalnog posedovanja vatrenog oružja mora biti rešavan na način koji omogućava učešće svih zainteresovanih strana, i to kroz *bottom-up* pristup, odnosno kroz uključivanje potreba i stavova onih koji su najviše pogođeni ovim problemom.<sup>6</sup>

## KAKVA JE SITUACIJA U SRBIJI?

Raspostranjenost posedovanja vatrenog oružja u domaćinstvu, kao i njegova laka dostupnost civilima, jedna je od najznačajnijih karakteristika postkonfliktnog prostora Zapadnog Balkana.<sup>7</sup> Uzrok tome može se naći u činjenici da je bivša Jugoslavija bila jedan od najvećih proizvođača raznih vrsta oružja, dok je ratni kontekst omogućio njegovo nekontrolisano širenje iz nedovoljno obezbeđenih skladišta i kroz bujanje kriminalnih aktivnosti.<sup>8</sup> Ratni i posleratni period u domove građana trajno je uselio nepoverenje u institucije i njihovu sposobnost da pruže bezbednost građanima. Sveprisutno shvatanje oružja ne samo kao izvora lične bezbednosti, već i kao statusnog simbola i dela tradicije i kulturnog nasleđa, ogleda se i u podatku da trenutno u Srbiji postoji registrovano 960 000 komada vatrenog oružja,<sup>9</sup> odnosno između 200 000 i 900 000 komada u nelegalnom posedu.<sup>10</sup> Proces demokratizacije i posebno opsežnih reformi u sklopu procesa pristupanja Evropskoj uniji, uz snažno delovanje međunarodnih aktera poput Centra za kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja u jugoistočnoj i istočnoj Evropi (UNDP/SEESAC), podstakli su svest o potrebi rešavanja ovog problema, posebno kada je nelegalno oružje u pitanju.<sup>11</sup> Ključne metode su jačanje (i pooštavanje) pravnog okvira za legalno posedovanje oružja, kao i prikupljanje nelegalnog oružja kroz kampanje i akcije za predaju i legalizaciju oružja.

Na ovom tragu donet je 2015. godine novi Zakon o oružju i municiji, koji je konačno zamenio prethodno važeći zakon iz 1992. Ciljevi donošenja Zakona bili su efikasna kontrola posedovanja i prometa oružja, kako bi se sprečile njegove zloupotrebe i poboljšala bezbednost građana Srbije, odnosno da se „legalnim i savesnim” vlasnicima oružja omogući da ga nesmetano poseduju i koriste u zakonom dozvoljene svrhe lova, sporta, kolekcionarstva i samoodbrane.<sup>12</sup> Zakon je usklađen sa propisima EU<sup>13</sup> i doneo je preciznije i strože uslove za dobijanje dozvole za nabavljanje, držanje i promet vatrenog oružja. Među ključnim novinama Zakona jesu odredbe o obaveznoj proveri o zdravstvenoj sposobnosti za držanje i nošenje oružja.<sup>14</sup> One utvrđuju i obavezu praćenja zdravstvene sposobnosti za držanje i nošenje oružja uz obnavljanje uverenja o zdravstvenoj sposobnosti na pet godina. Dodatno, utvrđuju i obavezu izabranog lekara da ukaže nadležnim organima (MUP) ukoliko je nastupila izmena zdravstvenog statusa kod posednika oružja koja utiče na njegovu sposobnost za držanje i posedovanje.<sup>15</sup> Zakon je takođe omogućio punoletnim licima da nose gasne sprejeve i uređaje za izazivanje elektroškova, a maloletnim licima starijim od 16 godina nošenje gasnih sprejeva.<sup>16</sup> Iako su organizovani skupovi kao deo javne rasprave o Zakonu, postoje jasne indicije da je uključenost civilnog društva u ovom procesu bila minimalna.<sup>17</sup>

5 Više o konceptu ljudske bezbednosti u: Svetlana Đurđević Lukić, „Broadening Security Concept – from ‘National’ to ‘Human Security’”, in: Međunarodni problemi/ International Problems, Vol. 61, No. 4, 2004, pp. 397-408.

6 Wolfgang Benedek, „The Human Security Approach to Terrorism and Organized Crime in Post-Conflict Situations” in: W. Benedek et al (eds) Transnational Terrorism, Organized Crime and Peace Building: Human Security in the Western Balkans, Palgrave Macmillan, 2010, pp. 3-17.

7 O problemima ljudske bezbednosti u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Kosovu i Turskoj u: Human Security Chronicles, Claim!Citizens’ Network for Peace, Reconciliation and Human Security, August 2014.

8 Više u: Svetlana Đurđević-Lukić, “Small Arms and Human Security in the Western Balkans: Beyond Conflicts and Fatal Victims” in Ivica Đurđević et al (eds), Twenty Years od Human Security: theoretical Foundations and Practical Applications, Belgrade, 2015, pp. 436-452 (pp. 438-439).

9 Interesantno je uporediti podatke o broju komada legalnog oružja u Srbiji u 2016. sa podatkom da je 2001. u Srbiji bilo oko 920 000 komada oružja u legalnom posedu. Izvori: Jelena Zorić, „Srbija puna oružja – u sedam akcija predate desetine hiljada”, 21.10.2016, N1, Internet, <http://rs.n1info.com/a202981/Vesti/Vesti/Predaja-oruzja-policiji.html>, pristupljeno 24.10.2016, Ian Davis, Small Arms and Light Weapons in the Federal Republic of Yugoslavia: The nature of the problem, Safeworld, May 2002, p. 51.

10 Procenu o broju komada vatrenog oružja u nelegalnom posedu izneo je ministar policije Nebojša Stefanović 2015. godine, prilikom predavljanja predloga Zakona o oružju i municiji. Navedeno prema: „Oružje na meti”: Zloupotreba vatrenog oružja u Srbiji, Centar za istraživanje javnih politika za UNDP SEESAC, Beograd, april 2015, str. 6.

11 U Akcionom planu za Poglavlje 24 – Pravda, mir i bezbednost navedeno je da Republika Srbija priprema novu Strategiju kontrole streljčkog i lakog oružja, a predviđene su i konkretne aktivnosti na razvijanju informacionog sistema i treninga policijskih službenika za sprovođenje novog Zakona o oružju i municiji i podzakonskih akata. Action Plan fo Chapter 24, Internet, [http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/36e98096-9938-4aaf-b36c-e413bfbccac57/Treca\\_verzija\\_AP\\_27\\_03\\_2015.pdf?MOD=AJPERES&CVID=kTXD4Ry](http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/36e98096-9938-4aaf-b36c-e413bfbccac57/Treca_verzija_AP_27_03_2015.pdf?MOD=AJPERES&CVID=kTXD4Ry), pristupljeno 6.11.2016.

12 Objašnjenje sa finalnog događaja u okviru javne rasprave povodom donošenja Zakona o oružju i municiji, održanog u Beogradu 19. februara 2015. Navedeno prema: V. Kačurić, I. Žalac, „Evropa piše propise”, Novosti Kalibar broj 209, Internet, <http://www.kalibar.rs/code/navigate.php?id=108&editionId=80&articleId=321>, pristupljeno 3.11.2016.

13 Direktive EU 91/477/EEC i 2008/51/EC.

14 Zakon je takođe prepoznao opasnost od konverzije i prepravljanja oružja. Na predlog Beogradskog centra za bezbednosnu politiku Marko Milošević, „Jača kontrola nad legalnim oružjem”, BCBP, 2015, Internet, <http://www.bezbednost.org/Sve-publikacije/5738/Jaca-kontrola-nad-legalnim-oruzjem.shtml>, pristupljeno 4.11.2016.

15 Član 12 Zakona o oružju i municiji, Službeni glasnik RS, broj 20/2015. Član 47 Zakona predviđa i novčanu kaznu za izabranog lekara koji ne prijavi da su nastupile izmenjene okolnosti.

16 Član 26 Zakona o oružju i municiji, Službeni glasnik RS, broj 20/2015.

17 Pozitivan primer je da je u Narodnoj skupštini usvojen amandman Nove stranke, predložen na osnovu inicijative Beogradskog centra za bezbednosnu politiku, da u Zakon uđu odredbe o zabrani prepravljanja municije, kako bi se onemogućila praksa prepravljanja gasnih pištolja u vatreno oružje. Međutim, drugi važan predlog – evidencija balističkog profila/otiska metka – za šta je postojala podrška i stručnjaka iz reda balističara, nije uvažen. Marko Milošević, „Jača kontrola nad legalnim oružjem” ibid.

Strategija kontrole streljačkog i lakog oružja u Republici Srbiji<sup>18</sup> istekla je 2015. godine. Među osam specifičnih ciljeva Strategije su i planiranje i sprovođenje redovnih akcija prikupljanja (kroz legalizaciju i predaju) i oduzimanja oružja, kao i angažovanje civilnog društva u podršci sprovođenju Strategije. Strategija predviđa i učešće civilnog društva u posmatračkom svojstvu u Savetu za streljačko i lako oružje RS<sup>19</sup>, kao telu nadležnom za koordinaciju aktivnosti predviđenih dokumentom. Ipak, za vreme važenja Strategije donet je samo jedan Akcioni plan za sprovođenje za 2013. i 2014. godinu i sprovedena je samo jedna akcija predaje i legalizacije oružja – 2015. godine.<sup>20</sup> Ciljevi Strategije koji se odnose na usklađivanje nacionalnog zakonodavstva, ispunjeni su takođe 2015. godine, na kraju važenja Strategije. Uključivanje civilnog društva i saradnja sa organizacijama ostala je samo na nivou proklamovanog cilja, posebno organizacija izvan kruga lovačkih i udruženja ljubitelja oružja. Iako postojanje ovakvog dokumenta nesumnjivo doprinosi sistemskom pristupu rešavanju jednog značajnog društvenog problema, čini se da on nije uspeo da dopre do šire javnosti i pomogne u podizanju svesti o negativnim posledicama upotrebe oružja i rizicima od posedovanja, a što je sam tekst predvideo. U toku je proces pripreme novog strateškog dokumenta, a pozitivan pomak predstavlja činjenica da su, uz podršku Misije OEBS-a u Srbiji, angažovani nezavisni eksperti za izradu evaluacije Strategije 2010-2015. To pruža mogućnost za jasno sagledavanje negativnih aspekata i njihovo ispravljanje u novom dokumentu.

18 Strategija kontrole streljačkog i lakog oružja u RS 2010-2015, Službeni glasnik RS, broj 36/2010.

19 Odluka o obrazovanju Saveta za streljačko i lako oružje u RS, Službeni glasnik RS, broj 81/2011.

20 Sedam krugova legalizacije vatrenog oružja sprovedenih od '90. godina do sada: 1992, 1997, 1999, 2003, 2007, 2015. i 2016.

21 Jelena Zorić, „Srbija puna oružja – u sedam akcija predate desetine hiljada“, 21.10.2016, N1, Internet, <http://rs.n1info.com/a202981/Vesti/Vesti/Predaja-oruzja-policiji.html>, pristupljeno 24.10.2016.

22 Podaci o količini prikupljenog oružja tokom ove akcije variraju u različitim izvorima, a prema izjavama zvaničnika MUP-a prikupljeno je 50 000 komada oružja i preko million komada municije. „Simović: U Srbiji ima do 900 000 komada ilegalnog oružja“, Blic online, 18.2.2015, Internet, <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/simovic-u-srbiji-ima-do-900000-komada-ilealnog-oruzja/mlqt0pb>, pristupljeno 5.11.2016.

23 „Masakr kod Zrenjanina: Muškarac pucao u kaficu, ubio 5, a ranio 20 osoba“, Blic online, 2.7.2016, Internet, <http://www.blic.rs/vesti/hronika/masakr-kod-zrenjanina-muskarac-pucao-u-kaficu-ubio-pet-osoba-a-20-ranio/9r8qmpe>, pristupljeno 11.11.2016.

24 Izjava Miljka Simovića, pomoćnika načelnika Uprave za upravne poslove MUP, emitovana 4. novembra 2016. godine u informativnom program TV Kopernikus.

25 Svetlana Đurđević Lukić, „Naoružani narod“, NIN, 7.7.2016, Internet, <http://publicpolicy.rs/files/Svetlana%20NIN.pdf>, pristupljeno 25.10.2016.

U dosadašnjih sedam krugova legalizacije i predaje oružja (1992, 1997, 1999, 2003, 2007, 2015. i 2016), prema izjavama zvaničnika MUP, građani su predali oko 100 000 komada oružja.<sup>21</sup> Ove akcije uglavnom su podrazumevale predaju svih vrsta oružja bez upita o njegovom poreklu, odnosno mogućnost da se oružje legalizuje u redovnoj proceduri bez mogućnosti krivičnog ili prekršajnog gonjenja za pređašnje nelegalno posedovanje. Primetna je pauza od skoro decenijske pauze između akcija 2007. i 2015. godine, kao i relativno skromni rezultati u poređenju sa procenama o broju komada oružja u nelegalnom posedu. Jedina kampanja legalizacije koja je donela značajnije rezultate, sudeći prema količini predatog i zaplenjenog oružja, jeste ona sprovedena 2003. tokom akcije „Sablja“.<sup>22</sup> Svakako, kontekst ove akcije bio je bitno drugačiji od ostalih, uključujući proglašeno vanredno stanje na teritoriji cele države i brojne policijske aktivnosti. Javnost je o početku poslednje akcije legalizacije 2016. godine saznala iz saopštenja MUP, bez prethodne najave i medijske kampanje, odnosno konsultacija sa zainteresovanim akterima o tome kako postići što bolje rezultate akcije. Gotovo istovremeno desila se i tragedija u Žitištu u kojoj je stradalo više osoba, uz upotrebu ilegalnog oružja.<sup>23</sup> Prema izjavi za medije zvaničnika MUP u ovoj akciji, koja je trajala od 1. jula do 1. novembra 2016. godine, prikupljeno je 926 komada oružja, 400 komada minsko-ekslopozivnih sredstava i oko 60 000 komada municije.<sup>24</sup> Sudeći po ovome, ponovljeni su ograničeni rezultati akcije iz 2015. godine, koja je proglašena odmah nakon stupanja na snagu Zakona o oružju i municiji, takođe bez značajnijeg rada na promovisanju kampanje i animiranju stanovništva da preda i legalizuje oružje. Iako su ove akcije bile podržane od strane UNDP/SEESAC, nijednoj nije prethodilo objavljivanje podataka MUP-a o učestalosti incidenata sa upotrebom vatrenog oružja, karakteristikama incidenata, polu i starosti žrtava i počinitelaca incidenata, a koja bi mogla doprineti podizanju svesti o tome koje su društvene grupe posebno ugrožene, odnosno koje društvene grupe treba dodatno motivisati da se uključe u akcije i na koji način.<sup>25</sup>

### KO SU RANJIVE GRUPE?

Kako je već rečeno, zvanična statistika MUP na osnovu koje bi se moglo preciznije analizirati ko su ranjive grupe u kontekstu zloupotrebe (ne)legalnog oružja do sada nije bila dostupna javnosti. Ipak, neka druga istraživanja i analize, uglavnom medijskih izveštaja o incidentima, sugerišu da su to žene i mladi. Stoga su u ovom radu baš ove društvene grupe posmatrane kao posebno ranjive u kontekstu posedovanja i zloupotrebe vatrenog oružja.

Iako su muškarci brojniji među žrtvama napada ili pretnji vatrenim oružjem, smrtni ishod ovakvih incidenata znatno je češći u slučaju kada je žena žrtva. Takođe, žene su pet puta češće žrtve nego počinioci ovakvih incidenata.<sup>26</sup> Veliki broj incidenata javlja se u privatnom prostoru (kuća, dvorište) koji bi trebalo da bude prostor sigurnosti, a upravo su žene češće žrtve u incidentima u privatnom prostoru.<sup>27</sup> U 2015. godini u nasilju u porodičnom/partnerskom kontekstu stradalo je 35 žena i još 6 žena van ovog konteksta. U oko 46% slučajeva femicid je učinjen vatrenim oružjem, a u trećini slučajeva radilo se o oružju u legalnom posedu. U 56% slučajeva nasilnici su posedovali oružje, a nasilje je prethodno prijavljivano institucijama. Ovi podaci potvrđuju snažnu rodnu dimenziju problema, kao i tezu da su žene posebno ranjiva grupa i u ovom domenu. S druge strane, ponovo pokreću pitanje neadekvatnog i nedovoljno efikasnog postupanja institucija u slučajevima nasilja u porodici, kao i kontrole posednika oružja. Nasuprot ovim poražavajućim podacima stoje odredbe Opšteg i Posebnih protokola o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, koje prepoznaju prisustvo oružja u domaćinstvu kao neposredan bezbednosni rizik za žrtvu nasilja i utvrđuju obavezu nadležnih organa da prijavljenim nasilnicima oduzmu oružje.<sup>28</sup>

Mladi od 18 do 35 godina<sup>30</sup>, imaju najveću verovatnoću da postanu meta incidenta sa vatrenim oružjem.<sup>31</sup> U tekstu Nacionalne strategije za mlade za period 2015-2025 iznet je podatak MUP da se u 2013. godini u posedu mladih (15-30 godina) nalazilo preko 4000 komada vatrenog oružja. Dodatno, u proseku godišnje između 34% i 41% svih krivičnih dela u Srbiji počine predstavnici društvene grupe mladih, i to u preko 90% slučajeva muškog pola. Istovremeno oko četvrtine krivičnih dela počinjeno je na štetu mladih.<sup>32</sup> Ovakvom stanju doprinose nesistemske i nekonzistentan rad na unapređenju bezbednosne kulture mladih, a posebno nedovoljno razvijeni programi rada sa mladima koji su u riziku od činjenja krivičnih dela i reintegracije mladih počinilaca. Među očekivanim rezultatima Strategije za mlade i aktivnostima pratećeg Akcionog plana je i unapređeno informisanje mladih i razvijanje edukativnih programa o opasnostima upotrebe i zloupotrebe oružja. Ovo je važno uzimajući u obzir da mladi, posebno mladi muškarci, neretko smatraju da je posedovanje oružja u kući neophodno zbog lične bezbednosti, a korišćenje na slavljima prirodno i uobičajeno.<sup>33</sup> Mladi su ranjiva grupa kada je zloupotreba oružja u pitanju i u kontekstu česte pojave nasilja u partnerskim odnosima, ali i uzimajući u obzir rizik od transgeneracijskog prenosa nasilja, s obzirom da je veća verovatnoća da će dečaci postati nasilnici, a devojčice žrtve nasilja, ukoliko odrastaju u porodici sa nasilnikom.<sup>34</sup>

## KAKVI SU STAVOVI RANJIVIH GRUPA?

4 fokus grupe u 4 različite lokalne zajednice – Beograd i Tutin (mladi), Kruševac i Kragujevac (žene)

Ukupno 37 učesnika/ca:

- 16 žena (starosti od 16 do 62 godine)
- 21 predstavnika/ce mladih (starosti od 15 do 25 godina) – 10 žena, 11 muškaraca

Korišćena je kvalitativna metodologija koja, uprkos ograničenom uzorku, pruža dubinski uvid u stavove ranjivih grupa, kao i o poreklu i uslovljenosti tih stavova. Učesnici/e su imali priliku da obrazlože svoje stavove o uzrocima i posledicama posedovanja vatrenog oružja, o (ne)postojanju veze između rodno zasnovanog nasilja i prisustva vatrenog oružja u domaćinstvu, kao i o radu lokalnih i nacionalnih institucija u ovom domenu.

26 Oružje na meti, op.cit., str. 11-12.

27 Ibid., str. 20-26.

28 Femicid – Ubistva žena u Srbiji, Kvalitativno – narativni izveštaj, Mreža „Žene protiv nasilja“, Beograd, 2016.

29 Na propuste u radu institucija u slučajevima nasilja u porodici sa smrtnim ishodom ukazao je i Zaštitnik građana, nakon kontrole postupanja institucija u 14 slučajeva femicida tokom 2016. Zaštitnik građana je tom prilikom formulisao i uputio sistemske preporuke institucijama. Više o tome: Internet, <http://publicpolicy.rs/arhiva/1302/preporuke-zastitnika-gradjana-za-postupanje-nadleznih-u-slucajevima-nasilja-nad-zenama#.WB3mUNlrLIU>, pristupljeno 5.11.2016.

30 Prema definiciji navednoj u članu 3 Zakona o mladima (Službeni glasnik RS, br. 50/2011), mladi obuhvataju društvenu grupu od 15 do 30 godina.

31 Oružje na meti, op. cit., str. 13.

32 Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025, Službeni glasnik RS, br. 22/2015.

33 O stavovima mladih prema posedovanju oružja u Bosni i Hercegovini i drugim državama regiona više u: S. Đurđević-Lukić, "Small Arms and Human Security in the Western Balkans: Beyond Conflicts and Fatal Victims", op. cit., pp. 444-448; Knowledge and attitudes of children, youth and parents towards small arms in Montenegro (participatory research), UNDP SEESAC, 2006.

34 Femicid – Ubistva žena u Srbiji, op. cit.

Pojam bezbednosti učesnici fokus grupa uglavnom povezuju sa poznatim, najčešće kućnim okruženjem, ali i lokalnim, nacionalnim i međunarodnim institucijama koje treba da se brinu o bezbednosti svih građana. U velikoj većini odgovaraju da se u svojim lokalnim zajednicama osećaju bezbedno. S druge strane, slažu se da je posedovanje neke vrste sredstva za samoodbranu ipak neophodno i dobrodošlo. Neki od učesnika pokazuju poznavanje propisa kojima je omogućeno posedovanje gasnih sprejeva i elektrošokera bez prijave nadležnim organima, što ocenjuju kao vrlo pozitivno: „**Čini mi se da je prošle godine dozvoljeno da svako od nas može da nosi elektrošoker i biber sprej. To je dobro, posebno da bi žene mogle da se odbrane.**” (Beograd)

Variraju stavovi o potrebi posedovanja vatrenog oružja u domaćinstvu. Ističe se fokus grupa sa mladima u Tutinu, u kojoj su gotovo svi učesnici/e (izuzev jedne učesnice), naveli da imaju afirmativan stav prema posedovanju vatrenog oružja u domaćinstvu jer se osećaju bezbednije kada je ono prisutno u kući. Ovakav stav izražavaju i oni koji su imali neposredna iskustva iz nekog incidenta, kao i oni koji nisu naveli da su imali slične doživljaje. Navode da su česte provale i pljačke, a kao specifičnu lokalnu bezbednosnu pretnju ističu delovanje ekstremističkih grupa, podjednako iz Srbije i Bosne i Hercegovine, što takođe izaziva osećaj nebezbednosti kod građana i potrebu da se poseduje vatreno oružje: „**Baš zbog tih pljački i zbog tih nacionalnističko-eskremističkih grupa, posebno religijskih, baš zbog tih grupa, koje imaju veliki uticaj na državni sistem, ljudi se često osećaju nesigurni.**” (Tutin)

Učesnici fokus grupa koji imaju pozitivan stav prema posedovanju vatrenog oružja ističu da je ono potrebno kao garancija bezbednosti sopstvenog i života članova porodice, posebno u svetlu neizvesnosti modernog života: „**Jer šta sada, mi sedimo ovde, može da uđe neka budala sa pištoljem i može sve da nas maltretira. I šta ti možeš, ništa. Nego lepo, svako ko je punoletan ode, lepo se naoruža i može da se odbrani.**” (Kragujevac) S druge strane, ističu da je važno da oružje bude dobro obezbeđeno i sakriveno od dece. Takođe naglašavaju potrebu za rigoroznijim kontrolama i programima obuke za korišćenje oružja, kao i značaj psihološkog zdravlja i stabilnosti osoba koje poseduju oružje: „**Meni bi bilo O.K. da se ljudima dozvoli da nose oružje, ali da se napravi neki program gde oni mogu da nauče da ga dobro koriste. I da se malo poradi na tome da ljudi budu psihički mnogo zdraviji i emotivno. Mislim da je to najveći problem. Problem je u tome što ljudi ne umeju da reše svoje probleme, niko ih nije naučio tome.**” (Beograd)

S druge strane stoje stavovi o vatrenom oružju kao izvoru nebezbednosti i osećaja straha: „**Meni je oružje u kući baš jedna vrsta tereta**” (Tutin); „**Meni je posedovanje vatrenog oružja po kući potpuno nezamislivo jer svakako predstavlja opasnost, kako god okreneš, i po okolinu i po samu osobu. Postoje mnogo bolje alternative za bezbednost, kao biber sprej ili učenje samoodbrane, a ne da se oslanjamo na nešto što oduzima živote.**” (Beograd) Zastupljena je svet o posebno opasnim situacijama u kojima se oružje drži neobebeđeno u kući jer deca pokazuju radoznalost prema oružju: „**U okolini Kruševca mislim da je bilo, dve sestre su došle kod babe i dede na raspust. Našle su neku pušku, igrale se sa njom i jedna je nastradala.**” (Kruševac) Neke od ispitanica iz Kruševca opisale su iskustva u kojima su i same, usled jakog osećaja straha od oružja, bile prinuđene da ga sakriju ili sklone: „**Ja sam videla u svojoj porodici oružje koje je navodno neispravno, ali nikada nisam uspela da proverim, ali sam ga jednog momenta sakrila. Zapravo pomerila na drugo mesto jer sam se tako sigurnije osećala**”; „**Od moje drugarice sin je našao jednom bombu, nekako je to bilo posle rata. On je ćutao o tome, ne znam ni kako je ona to našla. I odnela je u SUP. Bile smo preplašene.**”

Ispitanici na sve četiri lokacije uglavnom dele mišljenje da je posedovanje vatrenog oružja sveprisutna pojava, kao i stav da se uglavnom radi o oružju u nelegalnom posedu. Prema rečima nekih učesnika fokus grupa, posebno je zabrinjavajuća činjenica da oružje više nije u posedu samo pripadnika sektora bezbednosti i kriminalnih struktura, već i među građanima: „**Ali nekada se znalo, naoružana je policija, to je njihov posao, i naoružani su neki kriminalci. Sada su svi naoružani.**”

(Kragujevac) Navode da se vatreno oružje javlja u kontekstima kakvi su proslave i obeležavanje praznika, nošenje oružja u školu (posebno naglašeno u Tutinu) i noćne izlaske (posebno naglašeno u Kragujevcu), kao i usled komšijskih i porodičnih svađa oko podele zemljišta i slično. Takođe, oružje je jeftino i lako dostupno kroz kanale nelegalne prodaje: „*To ide tako što ti znaš nekog ko zna nekog i za 50 evra svaka budala u gradu može da se naoruža.*” (Kragujevac) Najčešće ostaje u nelegalnom posedu kako bi se izbeglo plaćanje visokih poreza i drugih dažbina. Interesantan je stav mladih učesnika fokus grupe u Tutinu da se „*ljudi plaše da će im policija uzeti oružje ako ga prijave*”, a važno im je da ga imaju kao dodatnu garanciju bezbednosti.

Na pitanje koji su uzroci rasprostranjenosti vatrene oružja u Srbiji, navode prvenstveno potrebu da se osigura lična bezbednost i zaštiti porodica i imovina. Takođe, zastupljeno je shvatanje da je vatreno oružje deo srpske tradicije i folklor: „*To su ti običaji kod nas u Srbiji da samo odjednom domaćin izleti sa nekim pištoljem ili puškom, bez obzira koliko je tu ljudi, da li je tu dece. To mi je uvek bilo jezivo*” (Kruševac). Uzrok se vidi i u turbulentnoj istoriji obeleženoj stalnim sukobima i uvek prisutnim strahom od izbijanja novog. Po mišljenju nekih učesnika fokus grupa, ovo je povezano i sa niskim kapacitetima bezbednosnog aparata da pruži bezbednost građanima: „*Uvek su ljudi branili sami sebe, postojala je policija u Srbiji, ali nije bila tog kapaciteta, pa su Srbi uvek imali oružje. I kroz istoriju je uvek bilo problema kada je trebalo da se oduzima oružje posle ustanaka. I danas se zadržala ta svest da imaš pravo da imaš oružje i da sam sebe braniš ako te neko ugrožava. Mislim da je razlog toga česta ugroženost, preživeli smo puno ratova u jako kratkom periodu.*” (Beograd)

Posebno je naglašena zastupljenost i rasprostranjenost oružja među mladima, „*Ja sam čula pre jedno tri-četiri meseca da je u gradu bila racija i da je policija bila zaprepašćena koliko je pronađeno oružja kod mladih ljudi u nekoliko lokala.*” (Kragujevac) Kao glavni uzrok ovog stanja vidi se promocija negativnih uzora i „povratka u '90. godine”, što se nudi kao jedina alternativa mladim ljudima suočenim sa nezaposlenošću, nedostatkom kulturnih i drugih sadržaja i nepostojanjem mogućnosti da razvijaju svoja interesovanja i potencijale. U Kragujevcu je istaknuta i povezanost rasprostranjenosti oružja među mladima sa porastom zloupotrebe droga i alkohola, usled čega su mladi česti počinioci krađa, provala i sličnih krivičnih dela: „*Mladi konačno shvataju da im se mnogo toga i ne nudi. Znaju da sve što završe, da posla nema. A to što bi radili i to što rade je za neke male pare i ipak su ovde jako velike socijalne razlike. Ovo je grad u kome, u zadnjih desetak godina, a možda i više, u ekspanziji je droga, i korišćenje i prodaja.*” (Kragujevac) Veliki deo odgovornosti snose i mediji, i to ne samo oni tabloidni, koji prednjače u promociji negativnih uzora, kao i podsticanju atmosfere nebezbednosti: „*Deca gledaju te emisije, gde se na jedan afirmativan način govori o lošim momcima.*” (Kragujevac); „*U Srbiji ništa ne može da se desi, a da ne dospe u medije.*” (Beograd)

Sudeći prema odgovorima učesnika fokus grupa, donošenje oružja u školu u nekim od ispitivanih sredina (posebno u Tutinu) prilično je česta pojava, iako znatno češće hladnog nego vatrene. Prema ovim navodima, slučajevi neretko prolaze nekažnjeno čak iako budu otkriveni, uz minimalne disciplinske mere u vidu pozivanja roditelja na razgovor. Prema navodima učesnika fokus grupe u Tutinu, i ove ograničene reakcije školskog rukovodstva nastupaju tek nakon što se incident dogodi, iako je upravo čest slučaj da uvek iste osobe donose oružje i prave slične prestupe: „*I na času fizičkog je došlo do tuče i jedan je izvadio nož i presekao tom dečku celu ruku. I ništa se nije desilo, školski policajac je rekao – mi ne smemo da pridemo dok se tuča ne završi.*”; „*Bio sam u situaciji da čujem kako roditelj podržava svog sina da to nosi, kako hladno, tako i vatreno oružje, u školu.*” (Tutin)

Učesnici projekta Centra slažu se da je problem učestalog nasilja u porodici i nasilja nad ženama bio prisutan i ranije, ali da se sada o tome mnogo više govori i izveštava u medijima. Uzroci česte pojave nasilja nad ženama vide se u lošoj socio-ekonomskoj situaciji i nemogućnost građana da zarade za pristojan život. Tada dolazi do incidenata

jer se „čoveku skupe problemi” i on više ne može da izdrži pritisak: **„Previše je slučajeva kad aljude doludila dovodi prosto borbaza život, tanemaština.”** (Beograd) S druge strane, posebno ispitanice prepoznaju i naglašavaju uticaj konzervativne mačističke kulture: **„Ja mislim da je problem u našoj državi, što objektivno taj muški pol ne shvata da postoji ravnopravnost između žena i muškaraca.”** (Tutin)

Ispitanice u Kragujevcu i Kruševcu<sup>35</sup> govorele su o upotrebi vatrenog oružja za zastrašivanje i ostvarivanje dominantnog položaja nad ženom koja trpi nasilje i kojoj prisustvo oružja dodatno otežava izlazak iz nasilnog odnosa: **„Mislim da je to u našoj sredini veoma često, da muž ima pištolj i da žena ne prijavi nasilje u porodici baš zbog toga što ona zna da on ima taj pištolj i što može da ga upotrebi.”** (Kruševac) Neke navode da je ovakav strah posebno zastupljen u porodicama pripadnika sektora bezbednosti, koji poseduju legalno oružje i zloupotrebljavaju ga u svrhe zastrašivanja partnerki: **„Ali kod dosta žrtava nasilja u porodici, gde je postojao strah od oružja ili gde je prećeno oružjem, radilo se o licima koja legalno poseduju oružje, među žrtvama je bilo dosta policijskih žena.”** (Kragujevac)

Učesnici fokus grupa iz reda mladih navode da su edukativne aktivnosti o rodno zasnovanom nasilju, nasilju u porodici i partnerskim odnosima u školama jako retke. Tema koja je više pokrivena ovakvim vidovima podizanja svesti mladih je vršnjačko nasilje, ali neki učesnici navode sumnju u svrsishodnost i rezultate ovih obuka i potrebu da se one bolje organizuju: **„Kada sam ja bio u školi, bilo je mnogo tih edukacija o nasilju. Ali to je došlo do te mere da se sve smatralo nasiljem. To je dovelo do te još gore, pogrešne svesti. Napravio se opšti haos. Zato mora pažljivo da se prouči kako će to da se formuliše, da se predstavi najjasnije moguće.”** (Beograd)

Ipak, učesnici projekta Centra u svim sredinama slažu se da su edukativni i programi podizanja nivoa informisanosti od ključnog značaja za prevazilaženje učestale pojave različitih vrsta nasilja: **„Mislim da je ključna institucija tu škola. Deca nemaju svest o tome šta je nasilje, kako se prepoznaje i sprečava, nisu dovoljno edukovani kome mogu da se obrate. Da bi policija mogla da radi svoj posao efikasno, ljudi moraju da znaju kome, kada i kako da se obrate. To mora da traje duže i da prati razvoj osobe jer dete od 7 godina ne razmišlja isto kao tinejdžer.”** (Beograd) Kada se govori o nasilju nad ženama, ističu da je potrebno osnaživati žene i devojke da prijavljuju nasilje, kao i raditi na jačanju njihovog socio-ekonomskog položaja, s obzirom da mnoge trpe nasilje zbog uvreženog principa da muškarac treba da bude dominantna figura u porodici, u ekonomskom i svakom drugom smislu: **„Ključno je da žene imaju opciju da funkcionišu u društvu samostalno, da ne moraju da opstaju u tom odnosu. Onda će i muškarci više da ih poštuju, da znaju da će one da ih napuste, ako ne budu fini prema njima.”** (Beograd) Mladi u Tutinu kažu da se nasilje u porodici u ovoj prilično konzervativnoj i patrijarhalnoj sredini mnogo više prijavljuje nego ranije, za šta je prvenstveno zaslužan lokalni civilni sektor, koji organizuje edukativne programe o vršnjačkom i rodno zasnovanom nasilju: **„Lokalna samouprava ništa ne radi, ove organizacije i kancelarija za mlade to su bukvalno jedinke koje same podržavaju te ljude.”** (Tutin)

Policija se vidi kao institucija koja je najviše odgovorna za bezbednost građana, kao i za rešavanje problema poput nelegalnog posedovanja vatrenog oružja i rodno zasnovanog nasilja. Iako stavovi o efikasnosti rada policije variraju – od toga da policija uvek dođe poslednja (Tutin), do pohvala za efikasno postupanje u slučajevima nasilja u porodici (Kragujevac) – preovladava stav da je, uprkos svemu, upravo ovo institucija kojoj se građani prvo obraćaju: **„Ne, nismo imali poverenje u policiju, naprotiv. Ali, nas tri smo se dogovorile da to ipak moramo prijaviti policiji”** (Kruševac); **„Kada sam ih pozvala, odmah su došli. Oni su uvek došli i odreagovali. Svaki put su odreagovali. Ja nekako mislim da ljudi samo imaju problem da pozovu. Posebno žene.”** (Kragujevac) Prepoznata je i uloga centara za socijalni rad i škole. Učesnice fokus grupe u Kragujevcu istakle su značaj rada lokalnih saveta za bezbednost, s obzirom da je, prema njihovoj oceni, Kragujevac bio bezbedniji kada se savet redovno sastajao i funkcionisao u punom kapacitetu.

35 U ove dve fokus grupe učestvovalo je i nekoliko aktivistkinja, koje imaju više informacija o incidentima.



Učesnici fokus grupa uglavnom znaju da se povremeno organizuju akcije predaje i legalizacije vatrenog oružja i navode da se ovakve aktivnosti ponekad promovišu kroz lokalne medije. S druge strane, neki učesnici ove aktivnosti zapravo povezuju sa akcijama zaplene koje sprovodi policija: „*Jeste bio pokušaj akcije sakupljanja oružja. Bile su neke špekulacije o tome, ali ništa od toga. Čini mi se da je to bilo prošle godine, došla patrola i obilazili su ljude koji imaju neki dosije u policiji, onda su oni bili pretrešeni. Ali tada je sve bilo prikriveno i ništa nije nađeno.*” (Tutin)

Lično zalaganje i odgovornost pojedinaca koji rade u institucijama posebno je naglašeno. U tom smislu, istaknuti su negativni primeri neodgovornog ponašanja pripadnika policije u vidu nošenja oružja van radnog vremena i pokazivanja u društvu: „*Smatram da pripadnik policije ne sme tako da izvadi oružje na sto, u fazonu – ja ću sad da se opustim, da skinem oružje i svi smo bezbedni. Niko tu nije bezbedan. Idi kući, presvuci se i ostavi opremu, pa onda dođi.*” (Beograd) Takođe, u kontekstu rada sa žrtvama nasilja u porodici naglašena je senzibilisanost zaposlenih u institucijama za postupanje u ovim delikatnim situacijama: „*Kada žrtva nasilja naiđe na pojedinca koji je potpuno nesenzibilisan, onda je kod nje još veće razočarenje.*” (Kragujevac)

Međutim, jedna od najvažnijih zajedničkih karakteristika razgovora vođenih u sve četiri sredine jeste nepoverenje u rad bezbednosnih institucija i njihove kapacitete da pruže bezbednost, usled čega građani moraju sami da se zaštite: „*Ti ne možeš da veruješ onima koji treba da te štite. I onda možda prozilazi iz toga da ljudi žele da poseduju oružje kako bi se zaštitili.*” (Beograd); „*Trebalo bi da se osetimo bezbedno kad vidimo policajca. Iskreno, ja kad vidim policajca, to me asocira na nešto sasvim suprotno, na nebezbednost.*” (Beograd) Ovo nepoverenje preliva se i na druge institucije i sistem u celini. O tome svedoči i sveprisutan stav o korumpiranosti institucija, kao i izražena sumnja u mogućnost doslednog sprovođenja odredbi zakona koje se odnose na proveru zdravstvene sposobnosti držanje i nošenje oružja: „*Postoje te provere, lekarski testovi, ali u teoriji. U praksi, ako znaš nekoga ko izdaje dozvole, ti možeš dobiti dozvoli koliko god da si lud.*” (Kragujevac)

## ZAKLJUČAK

Učesnice i učesnici fokus grupa sprovedenih u okviru projekta Centra dele stav da je vatreno oružje rasprostranjeno u Srbiji do nivoa da ga svaka kuća poseduje, kao i da je jeftino i lako dostupno. Oni koji imaju pozitivan stav prema držanju oružja u domaćinstvu, kao ključni razlog navode potrebu da se zaštiti sopstveni život i porodica. Na sličnom tragu, velika većina učesnika slaže se da je poželjno imati uz sebe neko sredstvo samoodbrane, pa u tom smislu pozitivnim smatraju odredbe Zakona o oružju i municiji koje omogućavaju punoletnim licima posedovanje i nošenje biber spreja i uređaja za izazivanje elektrošokova. Nasuprot ovome tvrde uglavnom da se u svojim lokalnim zajednicama osećaju bezbedno, čak iako navode učestalu pojavu lokalnih pretnji kao što su pljačke, provale, raširena zloupotreba narkotika i delovanje ekstremističkih grupa. Ovi donekle kontradiktorni stavovi ukazuju da postoji makar i podsvesna zabrinutost za sopstvenu bezbednost, ali i nedovoljna pouzdanost u sposobnost institucija da mogu pružiti građanima zadovoljavajući nivo bezbednosti.

Ovo nepoverenje ne odnosi se samo na policiju, koja je označena kao ključna institucija kada je bezbednost građana u pitanju, već i na čitav sistem. Škole ne uspevaju da se izbore sa bezbednosnim problemima za učenike, poput donošenja vatrenog oružja u školu, kao ni da uzmu aktivno učešće u podizanju nivoa bezbednosne kulture dece i mladih. Edukativne aktivnosti o vršnjačkom i rodno zasnovanom nasilju u školama su retke i, prema ocenama nekih učesnika fokus grupa, neadekvatno osmišljene. Još ređe ili nepostojeće su slične aktivnosti sa temom nasilja u porodici i opasnosti od zloupotrebe oružja. Uzimajući u obzir koliko je jak kult oružja u pojedinim sredinama, odgovornost na obrazovnim institucijama još je veća kako bi deci i mladima približile rizike od vatrenog oružja. Upravo u kontinuiranim preventivnim i edukativnim aktivnostima, učesnici

fokus grupa vide značajan deo rešenja učestalog nasilja nad ženama i vršnjačkog nasilja, kao i kada je raširenost vatrenog oružja u pitanju. U nekim lokalnim sredinama naglašen je doprinos lokalnog nevladinog sektora u osnaživanju žena za prijavljivanje nasilja i organizovanju različitih edukativnih aktivnosti za mlade.

S obzirom na zastupljenost korupcije u zdravstvenim ustanovama, kao i opšti nizak nivo kulture brige za sopstveno i posebno psihičko zdravlje, učesnici izražavaju sumnju da se odredbe Zakona o oružju i municiji o zdravstvenoj sposobnosti za posedovanje oružja dosledno sprovede. Istovremeno, učesnici fokus grupa su u više navrata i konteksta istakli značaj psihološkog stanja posednika oružja. Kao jedan od najčešćih uzroka učestalih incidenata sa upotrebom vatrenog oružja u kojima su žene žrtve, vidi se upravo nestabilno psihičko stanje i nesposobnost počinitelaca da se izbore sa pritiscima modernog života.

Drugi najčešće pomenut razlog rasprostranjenog nasilja nad ženama je patrijarhalna i tradicionalna kultura koja veliča dominaciju muškarca, ali je i primetno da su ovaj razlog u većini slučajeva navele žene. U kontekstu nasilja nad ženama, prepoznato je da žrtve teže napuštaju nasilni odnos ukoliko je prisutno vatreno oružje u domaćinstvu, koje predstavlja dodatni izvor straha i potčinjenosti za žrtvu. Primeri navedeni tokom fokus grupa u kojima su učesnice opisivale kako su imale potrebu da sakriju i odnesu u policiju oružje koje su posedovali ili nalazili muški članovi domaćinstva potvrđuju snažnu rodnu dimenziju ovog problema, kao i specifičan uticaj koji prisustvo oružja u domaćinstvu može imati na žene, posebno u patrijarhalnim sredinama i porodicama. Navedeni primeri nasilja u porodicama pripadnika bezbednosnih institucija skreću pažnju koliko je važno obezbediti da sistem psihosocijalne podrške pripadnicima sektora bezbednosti dobro funkcioniše i da se stanje psihičkog zdravlja pripadnika policije i vojske redovno prati.<sup>36</sup>

Stavovi prikupljeni tokom fokus grupa potvrdili su da su mladi društvena grupa u višestrukom riziku. Prisustvo oružja među mladima je značajno, a ovo se vidi kao još jedna posledica teškog položaja u kome se mladi nalaze, obeležnog apatijom, teškoćama u zapošljavanju, promocijom negativnih uzora kroz masovne medije i povećanim prisustvom droga i kriminalnih aktivnosti.

## PREPORUKE

Nalazi projekta Centra za istraživanje javnih politika, sprovedenog u četiri lokacije u Srbiji, ukazuju da problemu rasprostranjenosti (ne)legalnog vatrenog oružja treba pristupiti sa aspekta ljudske bezbednosti koja u fokus stavlja bezbednosti pojedinca, shvaćenu kao mogućnost da pojedinac nesmetano živi i razvija sopstvene potencijale u lokalnoj zajednici.

Zbog toga u kreiranju budućih koraka treba poći od bezbednosnih potreba samih građana, a prvenstveno onih čiji je društveni položaj otežan i koji spadaju u ranjive grupe. S obzirom da se u problemu raširenog posedovanja oružja prepliću brojni drugi složeni društveni problemi, pristup njegovom rešavanju pruža priliku za preduzimanje i drugih značajnih koraka koji bi bezbednosnu kulturu građana i njihovo poverenje u sektor bezbednosti, posebno policiju, mogle podići na viši nivo. Predlozi koji bi doprineli tom cilju su sledeći:

- Kako bi se uspešno formulisale politike sprečavanja širenja vatrenog oružja koje polaze od specifičnosti različitih društvenih grupa i njihovih bezbednosnih potreba, neophodno je da postoji statistika o incidentima sa upotrebom vatrenog oružja, koja uključuje sve relevantne podatke o polu, starosti, odnosu žrtve i počinioca, vrsti i poreklu upotrebljenog oružja, kontekstu samog incidenta i ostale važne informacije. Ova statistika treba da bude dostupna zainteresovanoj javnosti kako bi relevantni društveni akteri mogli da je koriste u svom radu na rešavanju ovog problema.

36 Više o tome u: Marina Tadić, Svetlana Đurđević Lukić, „Mehanizmi podrške zaposlenima u MUP i MO“, Policy Brief, Centar za istraživanje javnih politika, Jun 2016, Internet, <http://publicpolicy.rs/publikacije/1a48a9a8f084a40241612a4061d94f5329402262.pdf>, pristupljeno 8.11.2016.

- Proces izrade nove Strategije za kontrolu streljačkog i lakog oružja i pratećeg akcionog plana treba da prepozna široki društveni značaj problema (ne)legalnog posedovanja vatrenog oružja, te samim tim da omogući konsultativni proces i uključivanje u ovaj proces širokog spektra organizacija civilnog društva i samih građana. U tom smislu, važno je koristiti iskustva ne samo stručnih, lovačkih i udruženja ljubitelja oružja, već i organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava, a posebno pravima i položajem ranjivih grupa – žena (Romkinja, starijih i žena sa sela, kao višestruko ranjivih grupa), LGBT populacije, mladih. Ove organizacije mogu dati značajan doprinos formulisanju ovih dokumenata, ali je podjednako važno i njihovo učešće u sprovođenju i građanskom nadzoru nad sprovođenjem strategije i akcionog plana.
- Strategija i akcioni plan treba da obuhvate niz „mekih mera” koje bi se odnosile na edukaciju mladih o opasnostima od vatrenog oružja. Ove aktivnosti treba da doprinesu podizanju nivoa bezbednosne kulture mladih, i da budu planirane i sprovedene u bliskoj saradnji državnih i lokalnih institucija sa civilnim sektorom, obrazovnim institucijama, savetovaništima i kancelarijama za mlade, kao i drugim relevantnim akterima.
- Strategija i akcioni plan treba da predvide aktivnosti koje bi se odnosile na jačanje bezbednosti u osnovnim i srednjim školama i sprečavanje pojave oružja u školama. Ove aktivnosti treba da budu sprovedene u koordinisanim naporima obrazovnih ustanova, lokalnih samouprava, lokalnih saveta za bezbednost, MUP i drugih lokalnih aktera relevantnih za pitanja bezbednosti mladih.
- Potrebno je da Strategija uvaži uzročno-posledičnu povezanost posedovanja vatrenog oružja i rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, te da u tom smislu budu predviđene mere i aktivnosti koje bi se odnosile na podizanje svesti o odnosu ovih ozbiljnih društvenih problema.
- Neophodno je obezbediti punu posvećenost svih institucija smanjenju stope nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, i postupanje uz „nultu toleranciju” prema počiniocima nasilja, posebno ukoliko se radi o pripadnicima sektora bezbednosti.
- Buduće kampanje za predaju i legalizaciju oružja treba da budu temeljno pripremljene, sa jasnim porukama koje bi sadržale i vrednosnu komponentu, odnosno doprinele i širenju svesti o opasnostima koje vatreno oružje nosi. Takođe, moraju biti prezentovane na način koji je pristupačan građanima, kako bi se obezbedilo da pravovremene i tačne informacije stignu do njih.
- Organizacije civilnog društva, posebno one koje se bave položajem ranjivih grupa, treba da budu konsultovane u pripremi ovih kampanja, kako bi se osiguralo da poruke uvažavaju specifične potrebe ranjivih grupa.
- Kako bi se obezbedilo da kontekst različitih lokalnih zajednica takođe bude uvažen u kreiranju kampanja za legalizaciju oružja, potrebno je organizovati manje aktivnosti na lokalnom nivou, koje će biti prilagođene specifičnim uslovima i koje će uključiti sve relevantne lokalne aktere (uključujući i lokalne medije).
- Obezbediti dosledno sprovođenje odredbi Zakona o oružju i municiji koje se odnose na zdravstvenu proveru posednika oružja i obavezu izabranog lekara da prijavi promenu zdravstvenog statusa kod registrovanih posednika.
- Razvijati edukativne i informativne materijale za posednike oružja o značaju brige o psihološkom zdravlju i negativnim uticajima koje u tom smislu može imati prisustvo vatrenog oružja.
- Kontinuirano raditi na podizanju svesti samih pripadnika sektora bezbednosti o značaju njihovog odgovornog postupanja kada je rukovanje oružjem u pitanju i potrebi da svojim primerom promoviraju vrednosti suprotne dominantnoj kulturi oružja.
- Unaprediti postojeće i razvijati nove programe edukacije pripadnika sektora bezbednosti o diskriminaciji, rodno zasnovanom, nasilju u porodici i drugim oblicima nasilja.
- Kontinuirano raditi na jačanju sistema psiho-socijalne podrške pripadnicima sektora bezbednosti i promovisanju zaštite psihološkog zdravlja pripadnika sektora bezbednosti.



Centar za istraživanje javnih politika (CENTAR) je nevladina organizacija istraživačkog usmerenja (*think tank*), osnovana 2010. godine, koja se bavi ispitivanjem efekata javnih politika u domenu bezbednosti i socio-ekonomskog statusa građana sa ciljem da utiče na poboljšanje primene tih politika ili na njihovu promenu.

Glavni cilj CENTRA je da doprinese ljudskoj bezbednosti i zaštiti ljudskih i manjinskih prava u primeni javnih politika, a posebno inkluzivnosti, reprezentativnosti i nediskriminatornim efektima politika.

CENTAR koristi multidisciplinarni pristup i u prvi plan stavlja terenska istraživanja efekata multi-sektorskih politika jer smatra da je za dubinsko sagledavanje problema i formulisanje održivih javnih politika važno sagledati problematiku i na centralnom i na lokalnom nivou.

CENTAR je do sredine 2016. sproveo 20 projekata, uključujući i one na regionalnom nivou. Nalazi i preporuke proizašli iz sprovedenih projekata javno su dostupni na sajtu CENTRA u formi kratkih analiza, prikaza, izveštaja o istraživanjima i studija. Projekte CENTRA podržale su međunarodne organizacije i agencije (OSCE, UNDP, UNICEF, UNOPS, DCAF), vladine organizacije i privatni donatori – SDC i OSI; ministarstva i kancelarije u okviru Vlade Srbije, i inostrane akademske institucije.

Marina Tadić, *Posedovanje vatrenog oružja i ljudska bezbednost: Da li nas oružje štiti ili plaši?*, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, novembar 2016.

## O AUTORKI

**Marina Tadić** je članica Centra za istraživanje javnih politika od 2013. godine. Master studije iz oblasti Međunarodne bezbednosti završila je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, gde je diplomirala na Odeljenju za međunarodne odnose. Autorka je i ko-autorka više analiza i publikacija iz oblasti reforme sektora bezbednosti, ljudske bezbednosti i položaja ranjivih grupa. Radove je objavljivala i u časopisu za međunarodnu politiku i privredu „Međunarodna polika” i zborniku radova Instituta za uporedno pravo, izdatom povodom predavanja Srbije OEBS-om 2015. godine. Usavršavala se na brojnim seminarima i treninzima iz oblasti bezbednosti, društvenog aktivizma i liderskih veština.

Autor: Marina Tadić

Dizajn: Žolt Kovač

Prelom: Jelena Šapić

Izdavač: Centar za istraživanje javnih politika, Beograd

Za izdavača: Tanja Jakobi, direktorka

Copyrights: Centar za istraživanje javnih politika

[www.publicpolicy.rs](http://www.publicpolicy.rs)

[office@publicpolicy.rs](mailto:office@publicpolicy.rs)

Ovaj brif je nastao uz podršku CLAIM! Mreže građana za mir, pomirenje i ljudsku bezbednost na Zapadnom Balkanu i u Turskoj a u okviru granta koji je Evropska unija 2012. godine dodelila ovoj mreži, čija je vodeća organizacija Helsinški odbor Turske.